

# UTÓSZÓ

Miután Jugoszláviában elhallgattak a fegyverek a 6 500 lakosú, 93%-ban magyar nemzetiségű Bezdán község társadalmi élete csak hónapok múlva kezdett kibontakozni. Jóllehet a földművesek 1945 tavaszán hozzá láttak a földek megműveléséhez, az emberekből hiányzott a kezdeményezési kedv. Bizalmatlanok voltak mindenkivel és mindennel szemben. A "felszabadulást" nem tekintették az 1941 és 1944 közötti népfelszabadító mozgalom eredményének.

E magatartást elsősorban az 1944. novemberi megtorlás okozta. Erre a magyar közösség az elmúlt kétszáz esztendőben még verbális okot sem adott. A különböző nemzetiségű és vallású polgárok mindig megfértek egymás mellett. Az 1918-as és az 1941-es hatalomváltáskor nem törték egymás életére, a világpolitikai események hatására nem veszélyezteték egymás életét. Igaz, ritkán kötöttek vegyes házasságot, de ez nemcsak a nemzeti közösségekre volt jellemző, hanem minden szociális rétegre. A vegyes házasságra egyszerűen nem volt igény.

1944 őszén mégis sor került a bezdáni vérengzésre. Még ma sem tudjuk, hogy kik hajtották végre ezt a szörnyű tettet. Ki volt az értelmi szerzője, kik voltak a közvetlen végrehajtói. A háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság Bezdánban nem nyilvánított egy magyar nemzetiségű polgárt sem háborús bűnössé.

A helyi néphatóság 1944-ből származó írásos dokumentumai nem említik a megtorlást. Az 1945-ben és 1946-ban keletkezett dokumentumokat pedig ismeretlen helyre elszállították. Így az 1944. évi novemberi eseményeket csak az egyházi és világi halotti anyakönyvekben található bejegyzésekkel, az Alsó-temetőben álló sírkövekkel és a szemtanúk vallomásaival tudjuk bizonyítani. Az idő múlásával mind kevesebb és kevesebb az élő szemtanú. Részben ezért is igyekeztünk írásban megörökíteni a vérengzést, amely még ma is érezteti hatását Bezdán magyar közösségében.

A korabeli forrásanyagot tanulmányozva megállapítható, hogy az ország II. világháború utáni első tíz évének súlyos politikai és mezőgazdasági helyzetét csak részben tükröző pártvezető felszólalások, újságcikkek, községi népbizottsági tagok kijelentései és a különböző gyűlési jegyzőkönyvek az egyes megtörtént eseményekről vagy egyáltalán nem, vagy csak igen árnyaltan, jelentőségük súlyát csökkentve beszélnek (például a német nemzetiségű polgárok gyűjtőtáborba küldése). Ezen kívül észrevetünk egy harmadik jelenséget is, mégpedig azt, hogy a korszak napi politikáját kiszolgáló politikusok, például a mezőgazdaság helyzetéről a valósággal ellentétesen írnak és nyilatkoznak. Ez elsősorban arra a forrásanyagra vonatkozik, amely a bezdáni földművesek vagyonának konfiskálásával, a mezőgazdaság erőszakos kollektivizációjával, a termelő parasztszövetkezetek megalakításával és működésével foglalkozik.

Bár az államhatalom hathatós támogatásban részesítette a termelő parasztszövetkezeteket, azok még sem váltak életképesekké. Pedig az 1950-es és az 1951-es év folyamán az állam a termelő parasztszövetkezetnek használatra számos mezőgazdasági gépet (traktort, traktoros ekét, kéveköti aratógépet, cséplőgépet, lokomobilt) és eszközt adott. Ezen kívül az állam saját devizaeszközéből traktort és traktoros ekét vásárolt külföldön, és ezt beszerzési áron átadta a szövetkezeteknek. Emellett a Nemzeti Bank a szövetkezeteknek beruházási hitelt és forgótőke hitelt adott 2%-os, kereskedelmi hitelt 7%-os kamatra. Az állam 1951-ben leírta a termelő parasztszövetkezetek tartozásait. A földműves termelőszövetkezetek az alapjaikban lévő eszközök után nem fizettek jövedelmi adót. 1951-től kezdve az országban csökkent a termelő parasztszövetkezetek száma. 1950-ben még 6964, míg 1953-ban, amikor beindult a szövetkezetek felbomlása, már csak 1165 létezett.

A rendszerváltás lényegében más hozott a szerb és a horvát, mást a magyar, és megint mást a német nemzeti közösség számára. Amíg a német közösség megszűnt létezni, a magyar közösség gazdasági ereje pedig jelentősen meggyengült, a szerb és a horvát közösség gazdaságilag megerősödött és számbelileg növekedett.

Mi eredményezte a magyar közösség gazdasági erejének meggyengülését? A községben államosították az ipari magánlétesítményeket, és felszámolták az életképes kisüzemi parasztgazdaságokat. Ezek az intézkedések csak a magyar, és részben a német közösséget érintették.

Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a nemzetiségi lét megőrzésének legeredményesebb módja a régi társadalmi és termelési viszonyok konzerválása lett volna. De hangsúlyozni kívánjuk, hogy miután a néphatalom megváltoztatta a tulajdonviszonyokat, nem szavatolta és nem segítette elő kellőképpen a közösség szociális fejlődését. A helyes megoldás az iparosítással és a területfejlesztéssel járó előnyök a magyar nemzetiség részére is egyenlő feltételek biztosítása lett volna, hiszen az erős gazdasági háttér segíthette volna eredményesen a közösséget kulturális örökségének megőrzésében. Kizárólag a forrásanyag alapján a község művelődési életéről tehát nem kapunk teljes képet.

A község politikai, gazdasági és művelődési életét a helyi hatóságok szerv, a népfelzabardító bizottság, majd a népbizottság szervezte és irányította.

A néphatalom első tíz évében kétségkívül számos haladószellemű, demokratikus intézkedés született a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatában, oktatásában és a közigazgatásban.

Bezdánban a magyar nemzetiségű polgárok használhatták anyanyelvüket a helyi népbizottságban, az állami hivatalokban és a bíróságokon. Magyar szülők magyar nyelvű elemi és középiskolába, valamint iparostanonc-iskolába járathatták gyermekeiket. A magyar közösség magyar nyelven megjelenő napilapot és hetilapokat, valamint folyóiratot és könyveket olvashatott. A bezdáni népbizottságba főleg magyarokat, vagy magyarul jól tudó szlávokat választottak. A zombori járás magyarságát a járási népbizottságban főleg bezdániak képviselték.

A vajdasági magyar közösség az 1945 és 1953 közötti időszakban az oktatás terén ért el legnagyobb eredményeket. Igaz, a tanítás a marxizmus-leninizmus szellemében történt. Harc folyt a vallásos szellemiség és a

nemzettudat háttérbe szorításáért. A történelmet kizárólag az elnyomottak osztályharcaként dolgozták fel. Nem tanították a kisebbségek nemzeti történelmét. A tanítók a nemzeti történelem fontosabb eseményeit csak háttérmagyarázatként említhették meg egyes költők és írók műveinek tárgyalásánál. A vajdasági magyar sajtó és irodalom elhallgatta a magyar közönség legfontosabb egzisztenciális kérdéseit (megtorlások, kényszer munkatáborok, stb.). Az újságok a délszláv betelepítésről, a gabonabeszolgáltatásról, a szövetkezetesítésről és a földmaximum 10 hektárra való lecsökkentéséről csak a hivatalos politika szellemében írtak.

A néphatalom által meghirdetett kultúrpolitika megakadályozta a közönség művelődési életének olyan irányú fejlődését, hogy az jelentős szerepet játsszon a nemzeti azonosságtudat ápolásában, megtartásában. A Titói Jugoszlávia első tíz évében a nemzeti kultúra fenntartói a helyi öntevékeny műkedvelő csoportok voltak. Mivel a néphatalom nem engedélyezte a vajdasági magyar kultúrmunkások vertikális önszerveződését, az előadások döntő többsége a közönség ízléséhez alkalmazkodva megrekedt a szórakoztató, gondolkodásra nem készítő színdarabok színvonalánál.

A II. világháború utáni évek nagy ellentmondásai a közönség művelődési életében közvetlenül vagy közvetve a résztvevők magatartásában is megjelentek.

A hagyományápolást (például a szüreti bál rendezését, amelyeken a fiúk kalapját piros-fehér-zöld pántlikák díszítették) azok az ifjúsági szervezet vezetői karolták fel, akik a gabonabeszolgáltatások idején a földművesek padlásairól leseperették az utolsó búzaszemet is, vagy, akik éjszánkánként utcai kőkereszteket döntöttek le. A középkorosztályhoz tartozó népbizottsági tagok viszont támogatták az operettek és a paraszti társadalmat idillikusan bemutató népszínművek műsorra tűzését. Tették ezt annak ellenére, hogy a proletárdiktatúra híveinek, és meggyőződéses ateistáknak vallották magukat, valamint a magántulajdon felszámolásának szükségességét hirdették. Ellentmondásos magatartásuk arra utal, hogy bár a napi politika szolgálatába álltak, továbbra is élt bennük a két világháború között uralkodó keresztény magyar nemzeti kultúra emléke.

A magyar sajtó erősen bírálta a keresztény-nemzeti ideológián nevelkedett új községi vezető kádereket, de azok képtelenek voltak magatartásukon változtatni.

A műsorra tűzött színművek tartalmát Bezdánban nemcsak a kultúrpolitikai felelősök, hanem a helyi értelmiség egy része is bírálta. Így a műkedvelő színjátszó csoportok két tűzközé kerültek. A mindkét oldalról érkező bírálatokban közös volt az az elvárás, hogy a színelőadásoknak elsődleges feladata a közönségnevelésnek kell lennie. A bírálatok abban is megegyeztek, hogy a színpadra nemzeti értékeket kell vinni, nem pedig olyanokat, amelyekben minduntalan táncrea perdülő, szívügyeikkel bajlódó álparasztok szerepelnek. Mondanunk sem kell, hogy mást minősítettek értéknek a kultúrpolitikai felelősök, s mást az értelmiségiek egy része. Az utóbbiak bírálatai természetesen nem jelenhettek meg a sajtóban, nemettségüket úgy nyilvánították ki, hogy távol maradtak az előadásoktól. Ők olyan magyar szerzők színdarabjait szerették volna látni, amelyek a magyar közösség tagjaiban az önbizalmat, a helytállást és a nemzetiségi kultúra hagyományának megőrzését erősíthetik (például Kacson Pongrác: János vitéz c. daltjátéka, Molnár Ferenc: Pál utcai fiúk c. regényének dramatizált változata, Szomorú Dezső: II. József császár c. színműve és Heltai Jenő: A néma levente c. vígjátéka). Ezzel szemben a kultúrpolitikai felelősök a jugoszláviai magyar szerzők aktuálpolitikai tárgyú és irányzatú színpadi műveit, Weigand József: Ördögűző, Bogdánfi Sándor: Vass Péter és Sulhóf József: Kidőlt a májusfa c. színművét ajánlották. Azt hangoztatták, hogy "a munkásosztály, és a dolgozó nép a nemzetek kulturkincstárából csak az érdekeinek megfelelő kultúrát veheti át" (például Valentyin Katajev: Tévedések napja c. vígjátékát, Hermán Heijermans: Remény c. halászdramáját és Szuhodolszki: Zöld ág c. vígjátékát. Tudtunkkal a szocrealista színművek közül Bezdánban csak Weigand József: Kéz a kézben című darabját mutatták be. (A bezdáni gimnazisták műkedvelő csoportja 1950-ben ezzel a színművel szerepelt a zombori járási műkedvelő színjátszó csoportok kupuszinai versenyén).

Mint mondtuk, Bezdánban az elemi iskolában magyar tannyelvű oktatás folyt, a magyar nemzetiségű polgárok bárhol megszólalhattak anyanyelvükön, olvashattak magyar könyvet és újságot, szorgalmas műkedvelő csoportok tevékenykedtek kitűnő rendezők vezetésével, és voltak tömegmozgató szüreti és magyar bál-rendezvények. Ezek azonban nem voltak elegendőek a nemzetiségi tudat elcsökevényesedésének és a nemzeti kultúra elsorvadásának megakadályozására.